

інформації та власних цінностей. Володіючи свободою у відборі інформації, важливо, щоб особа здійснювала вибір відповідно до власних переконань.

Список використаних джерел

1. Артемов Г. Мотивация электорального выбора [Электронный ресурс] // Политический анализ. Доклады Центра эмпирических политических исследований СПб ГУ. – Режим доступа: <http://library.sociology.kharkov.ua/books/politanaliz/01.html>
2. Артемов Г. Политическая социология [Электронный ресурс] / Библиотека Гумер – социология. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/artem/11.php
3. Бунь В. Электоральный выбор: суть та основні складові / В. Бунь // Вісник Львів. Ун-ту. Серія: філософські науки. – Львів: Львів. Нац. ун-т ім. І. Франка. 2008. – Вип. 11. – С. 192–201.
4. Вебер М. Избранные произведения [Электронный ресурс] / М. Вебер. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Weber/osn_soc.php
5. Комаровский В. Демократия и выборы в России: теория и история вопроса [Электронный ресурс] / В. Комаровский. – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/data/306/907/1216/003Komarovskij.pdf>
6. Кочубей Л. Методи соціально-психологічного впливу на електорат [Электронный ресурс] // Український центр політичного менеджменту. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vidmagcontent.php3?m=1&n=22&c=225>
7. Кулагин О. Понятия риска и неопределенности в моделях принятия решений [Электронный ресурс] // Management–service. – Режим доступа: http://www.management–service.ru/article_08.php
8. Прохоров А. Інформаційно-психологічне підґрунтя політичних технологій // Наук. Зап. «Києво-Моги́л. Акад.». – 2002. – Т. 20: Спец. Вип., Ч. 1. – С. 256–258.
9. Современный толковый словарь русского языка Ефремовой [Электронный ресурс] / Словари и энциклопедии на Академике. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/efremova/187811/%D0%9C%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F>
10. Философская энциклопедия [Электронный ресурс] / Словари и энциклопедии на Академике. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/2755/%D0%9C%D0%9E%D0%A2%D0%98%D0%A6%D0%98%D0%AF
11. Чалдини Р. Психология влияния [Электронный ресурс] / Р. Чалдини. – Режим доступа: <http://www.litmir.net/br/?b=95725>
12. Шестопал Е. Психологический профиль российской политики 1990–х. Теоретические и прикладные проблемы политической психологии / Е. Шестопал. – М.: Рос. Пол. Эн, 2000. – 431 с.
13. Meynaud J., Lancelot A. Les attitudes politiques / Jean Meynaud, Alain Lancelot. – Paris: Les Presses universitaires de France, 1964, 2ème édition. – 128 p.
8. Prohorov A. Informacijno–psihologichne pidgruntja politychnyh tehnologij // Nauk. Zap. «Kyjevo–Mogyl. Akad.». – 2002. – Т. 20: Спец. Вип., Ч. 1. – С. 256–258.
9. Sovremennyj tolkovyj slovar' russkogo jazyka Efreimovoj [Elektronnyj resurs] / Slovarei i jenciklopedii na Akademike. – Rezhim dostupa: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/efremova/187811/%D0%9C%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F>
10. Filosofskaja jenciklopedija [Elektronnyj resurs] / Slovarei i jenciklopedii na Akademike. – Rezhim dostupa: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/2755/%D0%9C%D0%9E%D0%A2%D0%98%D0%A6%D0%98%D0%AF
11. Chaldini R. Psihologija vlijanija [Elektronnyj resurs] / R. Chaldini. – Rezhim dostupa: <http://www.litmir.net/br/?b=95725>
12. Shestopal E. Psihologicheskij profil' rossijskoj politiki 1990–h. Teoreticheskie i prikladnye problemy politicheskoy psihologii / E. Shestopal. – M.: Ros. Pol. Jen, 2000. – 431 s.
13. Meynaud J., Lancelot A. Les attitudes politiques / Jean Meynaud, Alain Lancelot. – Paris: Les Presses universitaires de France, 1964, 2ème édition. – 128 p.

References

1. Artemov G. Motivacija jelektoral'nogo vybora [Jelektronnyj resurs] // Politicheskij analiz. Doklady Centra jempiricheskikh politicheskikh issledovanij SPb GU. – Rezhim dostupa: <http://library.sociology.kharkov.ua/books/politanaliz/01.html>
2. Artemov G. Politicheskaja sociologija [Jelektronnyj resurs] / Biblioteka Gumer – sociologija. – Rezhim dostupa: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/artem/11.php
3. Bun' V. Elektoral'nyj vybir: sut' ta osnovni skladovi / V. Bun' // Visnyk L'viv. Un–tu. Serija: filosofsk'i nauky. – L'viv: L'viv. Nac. un–t. im. I. Franka. 2008. – Vyp. 11. – S. 192–201.
4. Veber M. Izbrannye proizvedenija [Jelektronnyj resurs] / M. Veber. – Rezhim dostupa: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Weber/osn_soc.php
5. Komarovskij V. Demokratija i vybory v Rossii: teorija i istorija voprosa [Jelektronnyj resurs] / V. Komarovskij. – Rezhim dostupa: <http://ecsocman.hse.ru/data/306/907/1216/003Komarovskij.pdf>
6. Kochubej L. Metody social'no–psihologichnogo vplyvu na elektorat [Elektronnyj resurs] // Ukraїns'kyj centr politychnogo menedzhmentu. – Rezhym dostupu: <http://www.politik.org.ua/vidmagcontent.php3?m=1&n=22&c=225>
7. Kulagin O. Ponjatija riska i neopredelennosti v modeljah prinjatija reshenij [Jelektronnyj resurs] // Management–service. – Rezhim dostupa: http://www.management–service.ru/article_08.php

УДК 321.323

Мордовець М. В.,
кандидат політичних наук, старший викладач
кафедри соціології, філософії і права, Одеська
національна академія харчових технологій
(Україна, Одеса), maria@avers.odessa.ua

СУТНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ: ТЕОРІЯ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Розглянуто проблему застосування в українському контексті теорії політичної участі. Застосовано біхевіористський та компаративістський метод для дослідження наукових теорій і поведінки громадян, а також аналіз наукової літератури. Метою статті виступає вивчення сучасного стану теорії політичної участі та можливостей її застосування для осмислення політичних процесів в Україні. Автор дійшов висновку, що в сучасний період розвитку теорій політичної участі існує велика кількість аналітичних і концептуальних інструментів для дослідження глобальних та локальних політичних процесів, які головним чином побудовані на основі аналізу західних демократичних систем, де громадськість має можливість широкій участі в політиці. Доведено, що політична участь громадян України може бути охарактеризована як «пробудження» громадянського суспільства, що будується на об'єднанні окремих громадян у невеликі, але ефективно діючі колективи, здатні до швидкого приєднання нових учасників.

Ключові слова: політична участь, громадянське суспільство, соціалізація.

Будь-яка наукова теорія лише до певної міри пояснює реальні процеси та явища, хоча наука намагається зробити існуючий зазор між теоретичними моделями та дійсністю якомога менше. Саме тому ми спостерігаємо постійний процес уточнення тих чи інших політичних теорій, виникнення нових теоретичних конструкцій, термінів тощо. Це твердження справедливе і по відношенню до проблеми участі населення в соціально-політичних процесах. Вона видається однією з найбільш актуальних проблем сучасної політології, так як ми спостерігаємо виникнення великої кількості гострих питань пов'язаних з подальшим розвитком демократичних суспільства; імплементацією демократичного досвіду в країнах, що трансформуються; виникнення неочікуваних суперечностей між інтересами громадян, громад та держав на пострадянському просторі і т.д.

У більшості країн пострадянського простору, в тому числі і на Україні, триває розвиток нової соціально-економічної моделі, яка характеризується переходи від планової до ринкової системи. Економісти кажуть, що цей перехід ще далеко не завершений. ринкові принципи вільної конкуренції не запрацювали на повну силу, дуже яскраво проявляє себе бажання багатьох керівників управляти соціально-політичною системою вручну. Не заглиблюючись в економічну теорію, можна констатувати, що в Україні при переході до ринкової економіки ставку було зроблено на чисто економічні механізми, які повинні були автоматично принести народу благоденство, допомогти в формуванні демократичного ладу, захисту цивільних свобод і ідеалів. На жаль, даний підхід не враховував того, що в центрі будь-якої економічної системи знаходиться людина, а її ціннісні орієнтації, менталітет, традиції, трудова і політична культура мають величезний вплив на розвиток соціуму в цілому. економічний детермінізм і це ігнорування важливої ролі людського фактора в політичних процесах привело нашу країну до стану перманентної соціально-економічної кризи, «політичної турбулентності» за влучним виразом відомого філософа і політолога С. Дацюка. В окреслених нами умовах проблема політичної участі населення видається досить актуальною.

Зазначена тема досліджувалась в роботах багатьох вчених. Існує серйозний доробок західних дослідників, серед яких необхідно назвати Е. Даунса, С. Ліпсета, Д. Лернера, Дж. Мігдела, С. Хантінгтона, Р. Дала. Чималу увагу їй присвятили й українські вчені: І. Алексєнко, Н. Дембіцька, Б. Макаренко, Н. Ротар, Е. А. Афонін, Л. В. Гонюкова, Р. В. Войтович, В. Бортніков, О. Клименко та інші.

Метою даної наукової статті є аналіз сучасного стану теорії політичної участі та можливостей її застосування для осмислення політичних процесів в Україні.

Західна політологія розробила для пояснення суті політичної участі чимало аналітичних інструментів та теорій. Серед останніх можна назвати теорію соціального капітала, згідно до якої неполітичні контексти є провідним фактором в якості політичних установ та для пояснення політичної участі. У відповідності до неї, соціальний капітал різноманітних мереж, асоціацій, довіри та певних норм і цінностей дозволяють людям досягати цілей, які були б недосяжними у випадку їх відсутності. Найбільш важливим є набуття громадянських навичок, які громадяни, згідно до даної теорії, отримують в

неполітичних установах. Однак дана теоретична модель не дозволяє відповісти на питання, чому є люди взагалі приймають рішення займатись в той, чи інший спосіб політикою. Ця методологічна проблема призводить до труднощів у вимірі соціального капіталу [1, с. 2–3]. Крім цього, необхідно згадати класифікацію форм політичної участі У. Мілбрайта на конвенціональну (таку, що дозволяється законами і владою) і неконвенціональну (протестну за своєю суттю). На разі нам відомо, що розширені можливості участі в політичному житті збільшують віру людей у свій потенціал. Більш освічені громадяни демонструють більшу схильність до активної участі в політиці. Г. Курт вказує, серед іншого, що вони здатні побудувати певну систему цілей, до яких слід прагнути для створення процвітаючої демократичної системи: зміцнення елітного консенсусу, заснованого на фундаментальних вимогах демократичного суспільства, відповідних цінностях і правилах; розвиток організацій-посередників між суспільством і урядом; розширення прав і можливостей громадянського суспільства; консолідація соціуму навколо ринкових механізмів розподілу матеріальних благ. Якщо дані цілі будуть досягнуті, то політична система автоматично отримує легітимність з різних джерел і з різною мотивацією [2, с. 17–18].

Політична соціалізація, яка виступає важливою складовою соціалізації нового покоління як процесу засвоєння соціальних норм і цінностей, уявляє собою політичне самовизначення молоді по відношенню до громадських і державних інститутів влади, до приватної або громадської власності, що виражається в утвердженні того чи іншого типу суспільного ладу, форми правління, різних соціальних систем і полягає в підсумку в формуванні політичної самосвідомості. Формами її прояву виступають суспільно-політичні феномени, що позначаються різними авторами як політична активність, політична поведінка, політична діяльність, політична участь і т.д. Точне розмежування цих понять створює серйозними методологічними труднощами, найчастіше вони визначаються одне через інше або ж взагалі розуміються як синонімічні. Найбільш загальною категорією виступає поняття «політична поведінка» [3, с. 103].

Російська дослідниця Є. Лисєнко подає досить обґрунтоване розуміння політичної участі: «Політичне участь розуміється як залученість громадян в політико-владні відносини. При цьому така залученість може мати різні форми, проявляючись як на вербально-емоційному, так і на інструментальному рівнях. На вербально-емоційному рівні політична участь характеризується перш за все певним ступенем загального інтересу громадян до тим, що відбувається в країні політичним подій, ступенем і характером політичної інформованості і політичної компетентності. Інструментальний рівень являє собою іншу сторону політичної участі, пов'язану з активною політичною діяльністю громадян. До форм прояву цього виду політичної участі відносяться такі дії громадян, як участь у виборах, участь в акціях протесту / підтримки демонстраціях, мітингах, страйках, голодовках), членство в політичних і громадських організаціях, звернення в різні державні та громадські інстанції і т.д. Таким чином, найважливішими умовами розвитку суб'єкта політичної участі населення є, по-перше, досить високий рівень інтересу громадян до політики і, по-друге, їх пряма участь

у різних організованих формах політичної активності» [4, с. 81].

Західні політичні спостерігачі вказують, що зміцнення демократії в Україні є суперечливим і драматичним процесом, хоча на цьому шляху відкриваються безпрецедентні можливості. Серед обнадійливих факторів політичної участі вони називають попит на нових громадських лідерів, а також створення нових соціально-політичних ліфтів для нових учасників політичного життя, включаючи жінок, молодь та реформаторів від громадянського суспільства і засобів масової інформації. Все більше українських політиків визнають перевагу відкритої інклюзивної політичної системи, в якій існує реальна конкуренція.

Тривалий час західні політологи шукали модель політичної участі, що будувалась лише на чистому «interest», тобто «інтересі», егоїстичних прагненнях раціонального суб'єкта. Не може бути ніяких сумнівів в тому, що велику частину людської поведінки мотивовано користю, однак безліч психологічних експериментів доводять, що люди прагнуть зробити інших краще, нерідко несуть моральні та матеріальні втрати. Така альтруїстична позиція є бути важливим фактором у політичному житті. Хоча це може видаватись для пересічних учасників політичних процесів привабливим, однак створення політичної системи, що повністю працює згідно до альтруїстичних принципів є насправді утопічною ідеєю [5, с. 681].

В той же час не дивлячись на певні досягнення в напрямку демократизації української політичної системи, існують і серйозні загрози: «Локалізація», чи «регіоналізація», суспільного життя проявляється у зростанні активності органів регіональної і місцевої влади для розширення участі громадян у прийнятті рішень, котрі зачіпають їхні інтереси. Таке «розмивання» суверенітету не може не позначитися на функціонуванні демократії та її інститутів, для якої національна держава була опорою більше двохсот років. З одного боку, інтернаціоналізація економічного і політичного життя унеможливило ефективне демократичне управління в межах окремої держави. З іншого боку, зростає розчарування громадян у можливостях традиційних демократичних систем, котрі не забезпечують необхідне представництво та захист інтересів місцевих колективів у масштабі держави» [6, с. 37].

Одним з тривожних показників, що характеризує політичну залученість українців у соціально-економічні процеси в країні є низький рівень обізнаності з ключовими правовими документами, що регулюють життя громадян, а також наявність лише часткового уявлення про існуючу політичну систему. Лише кожен десятий громадянин повністю знайомий з текстом Конституції. На Сході і на Донбасі рівень обізнаності з Конституцією є помітно нижчим, ніж в інших регіонах. Майже половина (49%) громадян знають, що в Україні діє парламентсько-президентська форма державного правління. 20% опитаних вважають, що в країні діє президентсько-парламентська модель. 25% відповіли, що не знають. Існуючу, парламентсько-президентську модель вважають за найкращу для України 37% респондентів (в листопаді 2014 р. – 44%). Президентсько-парламентську модель вважають найкращою 16% (у листопаді 2014 р. – 17%). Інші моделі користуються меншою підтримкою: тільки 4% підтримують модель президентської республіки, 5% –

парламентської республіки і 3% – диктатури. Третина опитаних не змогли відповісти (у листопаді 2014 р. – 27%) [7, с. 22–24].

О. Пилипенко запропонував інституційний підхід до політичної участі, який, передбачає пояснення політичного процесу через трансформацію інститутів влади, при цьому умови соціального середовища враховуються лише частково. Прихильники поведінкового підходу взагалі розглядають в якості основних суб'єктів політики лише окремих індивідів або групи людей. Отже, політичний процес моделюється ними як «результуючий вектор» поведінки і інтересів цих суб'єктів. Структурно-функціональний підхід, на думку О. Пилипенко, акцентує увагу на внутрішніх структурних та функціональних особливостях політичної системи і середовища, що визначають спосіб і характер взаємодії між політичними акторами. Політичний процес, згідно до такої концепції політичної участі, протікає в умовах впливу безлічі факторів, які задають темп і характер його розвитку, або іншими словами детермінують його динаміку. Зазвичай виділяють внутрішні і зовнішні чинники політичного процесу. У дослідженні внутрішніх факторів найбільш адекватним є застосування поведінкових підходів, тому що внутрішні чинники політичного процесу пов'язані з суб'єктами політики і їх цілями, а також розподілом владних ресурсів. До зовнішніх факторів відносять середовище та його вплив, особливості взаємодії з іншими соціальними системами [8, с. 211].

Українське суспільство після Помаранчевої революції зробило висновок про необхідність відходу від патерналістичної моделі. Частина активістів отримали політичні посади, а деякі громадські групи та партії прагнучі до кардинальних змін у політиці почали власну розбудову на основі міжнародного досвіду. Виникло також загальне почуття зацікавленості в політичному житті. Однак після Революції Гідності з'явилися серйозні загрози, пов'язані з політичною нестабільністю країни, соціально-економічною кризою, а також відсутністю механізмів оперативної і ефективної взаємодії між суспільством і владою. На думку, експертів в налагодженні таких механізмів ключову роль має відігравати громадське суспільство [9, с. 37].

Використання соціологічних методів дослідження політичної участі дає можливість з'ясувати співвідношення мотивів владарювання і підпорядкування, які формуються в сфері сприйняття реальної дійсності. В рамках даної парадигми виділяється і особливо підкреслюється значення «стану масової свідомості»: ментального стану, пануючих настроїв і очікувань, соціально-психологічних установок, масової орієнтації і конкретної спрямованості свідомості і психіки учасників політичного процесу і їх визначального впливу на процеси вироблення та реалізації тих чи інших політичних рішень.

Практично всі дослідники визнають, що ключові фактори, що впливають політичну участь, починають вступати в силу ще в дитинстві. Перші етапи соціалізації формують базові характеристики, наприклад, дуже важливим є соціально-економічний статус батьків, стать, придбаний в ході життя досвід (в тому числі, досвід громадської активності в школі). Серед внутрішніх факторів, що впливають на політичну участь, насамперед слід виділити соціалізацію, що включає в себе не тільки усвідомлені, цілеспрямовані дії, а й стихійні, спонтанні процеси [10].

Різноманітність форм політичної участі визначається наявністю умов і розгалуженістю структур, здатних сприймати індивідуальні запити громадян до влади. Політична участь до певної міри детермінує еволюцію політичної системи, яка сприяє або перешкоджає політичним діям громадян і безпосередньо залежить від політичного режиму. В демократичних суспільствах політична участь є загальною і вільною. Індивід має можливість практично реагувати на вчинки влади, що зачіпають його інтереси, приймати ті чи інші дії в якості реакції на ситуацію, що складається в країні (регіоні). Політична участь є для демократичних країн засобом досягнення цілей, реалізації потреб в самовираженні й самоствердженні. При цьому допускаються й протестні форми участі. Як доводить політичних досвід демократичних держав, громадянське суспільство рано чи пізно створює механізми, що дозволяють мобілізувати маси для створення тиску на політичну владу. З розширенням політичної участі громадян громадянське суспільство отримує широке визнання в якості важливої суспільної сили, яка заохочує прозорість в управлінні державою, відкритість та підзвітність влади.

Підсумовуючи все вищевикладене можна зробити наступні висновки:

1) в сучасний період розвитку теорії політичної участі існує велика кількість аналітичних і концептуальних інструментів для дослідження глобальних та локальних політичних процесів, які головним чином побудовані на основі аналізу існуючих на Заході демократичних систем з широкою участю громадськості в політиці;

2) проблему для дослідника розвитку соціально-політичних систем транзитивних країн, таких як Україна, становить вибір адекватної методології для дослідження політичної участі громадян, так як більшість інструментів, які успішно застосовуються для аналізу подібних проблем на Заході, можуть бути застосовані лише частково;

3) політичну участь громадян України на основі проведеного аналізу може бути охарактеризовано як «пробудження» громадянського суспільства, що будується на об'єднанні окремих громадян у невеликі, але ефективно діючі колективи, здатні до швидкого приєднання нових учасників;

4) в той же час середній рівень обізнаності окремих громадян в політичних реаліях і рівень правової культури є досить низьким, що найближчим часом буде головним стримуючим фактором для розширення політичної участі;

5) перспективним напрямком майбутнього дослідження проблеми уявляється комплексне вивчення правової та політичної соціалізації; виявлення факторів, що впливають на цей процес (ЗМІ, школа, економічні труднощі, горизонтальні зв'язки тощо).

Список використаних джерел

1. Rubenson D. Participation and Politics: Social Capital, Civic Voluntarism, and Institutional Context. Paper Prepared for the ECPR Joint Sessions of Workshops (April 14–19, 2000) / Rubenson Daniel. – Copenhagen: University of Copenhagen, 2000. – 24 p.
2. Kurth H. Iris Kempe Presidential Election and Orange Revolution Implications for Ukraine's Transition / Helmut Kurth. – Kiev: Zapovit, 2005. – 152 p.
3. Пфетцер С. А. Теоретико-методологические основания анализа проблемы политического участия / С. А. Пфетцер // Вестник КемГУ. – 2013. – №4 (56). – С.103–110.
4. Лисенко Е. В. Политическое участие населения Украины: особенности, характер, формы / Е. В. Лисенко // Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – 2010. – Вип.16. – С.281–284.

5. Fowler J. Altruism and Turnout / James Fowler // Journal of Politics. – 2006. – Vol.68. – No.3. – P.674–683.

6. Панченко Т. Субсидіарна демократія в умовах глобалізації і регіоналізації політичного простору / Т. Панченко // Політичний менеджмент. – 2009. – №5(38). – С.36–45.

7. Зміни до конституції та конституційний процес очима громадян / Конституційний процес в Україні: нові реалії, нові виклики, нові підходи. Інформаційно-аналітичні матеріали до Круглого столу «Конституційний процес в Україні: відповідь на нові виклики чи повторення старих помилок?» 9 липня 2015 р. – Київ: Центр Разумкова, 2015. – С.22–32.

8. Пилипенко А. А. Политические процессы: основные типы и факторы развития / А. А. Пилипенко // Вісник СевДТУ. Політологія: зб. наук. пр. – 2008. – Вип.91. – С.210–213.

9. Ukraine's Second Front – An Assessment of the Political and Civic Landscape Following the October 2014 Parliamentary Elections. – Kiev: National Democratic Institute, 2015. – 37 p.

10. Рябухина Ю. Н. Система факторов политического участия молодежи / Ю. Н. Рябухина // Человек. Сообщество. Управление: Научно-информационный журнал. – 2012. – №3. – С.42–48.

References

1. Rubenson D. Participation and Politics: Social Capital, Civic Voluntarism, and Institutional Context. Paper Prepared for the ECPR Joint Sessions of Workshops (April 14–19, 2000) / Rubenson Daniel. – Copenhagen: University of Copenhagen, 2000. – 24 p.

2. Kurth H. Iris Kempe Presidential Election and Orange Revolution Implications for Ukraine's Transition / Helmut Kurth. – Kiev: Zapovit, 2005. – 152 p.

3. Pfetcer S. A. Teoretiko-metodologicheskie osnovaniya analiza problemy politicheskogo uchastija / S. A. Pfetcer // Vestnik KemGU. – 2013. – №4 (56). – С.103–110.

4. Lisenko E. V. Politicheskoe uchastie naselenija Ukrainy: osobennosti, harakter, formy / E. V. Lisenko // Metodologija, teorija ta praktika sociologichnogo analizu suchasnogo suspil'stva. – 2010. – Vup.16. – С.281–284.

5. Fowler J. Altruism and Turnout / James Fowler // Journal of Politics. – 2006. – Vol.68. – No.3. – P.674–683.

6. Panchenko T. Subsidiarna demokratsiia v umovakh hlobalizatsii i rehionalizatsii politychnoho prostoru / T. Panchenko // Politychnyi menedzhment. – 2009. – №5 (38). – С.36–45.

7. Zminy do konstytutsii ta konstytutsiinyi protses ochyma hromadian / Konstytutsiinyi protses v Ukraini: novi realii, novi vyklyky, novi pidkhody. Informatsiino-analitychni materialy do Kruhloho stolu «Konstytutsiinyi protses v Ukraini: vidpovid na novi vyklyky chy povtorennia starykh pomylok?» 9 lypnia 2015 r. – Kyiv: Tsentr Razumkova, 2015. – С.22–32.

8. Pilipenko A. A. Politicheskie processy: osnovnye typy i faktory razvitiia / A. A. Pilipenko // Visnyk SevDTU. Politolohiia: zb. nauk. pr. – 2008. – Vup.91. – С.210–213.

9. Ukraine's Second Front – An Assessment of the Political and Civic Landscape Following the October 2014 Parliamentary Elections. – Kiev: National Democratic Institute, 2015. – 37 p.

10. Rjabuhina Ju. N. Sistema faktorov politicheskogo uchastija molodezhi / Ju. N. Rjabuhina // Chelovek. Soobshhestvo. Upravlenie: Nauchno-informacionnyj zhurnal. – 2012. – №3. – С.42–48.

Mordovets M. V., PhD, Senior Lecturer, Department of Sociology, Philosophy and Law, Odessa National Academy of Food Technologies (Ukraine, Odessa), maria@avers.odessa.ua

The essence of political participation: theory and Ukrainian context

The article considers the problem of applying of political participation theory in the Ukrainian context. The author put into use behavioural and comparative methods for the study of scientific theories and the behaviour of citizens, as well as analysis of the scientific literature. Purpose of the article was to study the theory of political participation and opportunities for its use in understanding the political processes in Ukraine. The researcher concludes that in the current period of political participation theory, there are a lot of conceptual and analytical tools for the study of global and local political processes, mainly based on the analysis of Western democratic systems, where the public has the broad possibility of participation in politics. Analysis shows that the political participation of the citizens of Ukraine can be characterized as an «awakening» of civil society, built on an integration of individual citizens in the small but well-functioning teams, capable of rapid accession of new members.

Keywords: political participation, civil society, socialization.

Mordovec M. V., кандидат политических наук, старший преподаватель кафедры социологии, философии и права, Одесская

національна академія пищевих технологій (Україна, Одеса),
maria@avers.odessa.ua

Сущність політичного учасця: теорія і український контекст

Рассмотрена проблема применения в украинском контексте теории политического участия. Применен бихевиористский и компаративистский метод для исследования научных теорий и поведения граждан, а также анализ научной литературы. Целью статьи выступает изучение современного состояния теории политического участия и возможностей ее применения для осмысления политических процессов в Украине. Автор пришел к выводу, что в современный период развития теории политического участия существует большое количество аналитических и концептуальных инструментов для исследования глобальных и локальных политических процессов, главным образом построенных на основе анализа западных демократических систем, где общественность имеет возможности широкого участия в политике. Доказано, что политическое участие граждан Украины может быть охарактеризовано как «пробуждение» гражданского общества, строящегося на объединении отдельных граждан в небольшие, но эффективно действующие коллективы, способные к быстрому присоединению новых участников.

Ключевые слова: политическое участие, гражданское общество, социализация.

* * *

УДК 323:316.37(477)

Заславська О. О.,
кандидат політичних наук, доцент кафедри
філософії і політології, Хмельницький національний
університет (Україна, Хмельницький),
zaslavskaya_olga@ukr.net

ПРОБЛЕМА ЗАЛУЧЕНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДО ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Розкрито специфіку взаємодії особистості та громадянського суспільства. Розглянуто форми і механізми даної взаємодії, виходячи з особливостей політичних, соціальних та економічних реалій сучасної України. Окремлено форми залученості особистості до процесу формування громадянського суспільства, рівень розвиненості інститутів громадянського суспільства, стан політичної культури, зокрема, її рівень громадської активності населення країни. Проаналізовано можливості українського громадянського суспільства виступати рушійною силою в процесі демократизації сучасної держави. Визначено позитивні і негативні тенденції розвитку громадянського суспільства в Україні.

Ключові слова: громадянське суспільство, особистість, держава, демократія, політична культура.

Поняття громадянського суспільства сьогодні є одним із ключових елементів для розуміння відносин суспільства, держави та особистості. Чим більш розвинутим є громадянське суспільство, тим легше громадянам захищати свої інтереси, тим більшими є їхні можливості щодо самореалізації в різних сферах суспільного життя і тим меншою є небезпека узурпації політичної влади тими чи іншими її органами або окремими особами. Відстоюючи матеріальну й духовну незалежність людини від держави, домагаючись правової гарантії такої незалежності, громадянське суспільство активно сприяє процесам політичної демократизації, набуття державою ознак держави правової.

Як відомо, основою громадянського суспільства є особистість, яка завжди виступає одночасно суб'єктом і об'єктом суспільних відносин. Від її діяльності залежить «якість» суспільства, і, навпаки, суспільство передбачає «якість» самої особистості, бо без неї неможливе існування суспільної взаємодії та суспільних інститутів. Розвинуте громадянське суспільство створює умови для формування

вільної і свідомої особистості з почуттям власної гідності, але, головне, і саме потребує таких особистостей. Таким чином, виникає актуальна для дослідження вісь: «особистість – громадянське суспільство», котра потребує сьогодні ґрунтовного теоретичного розгляду.

В сучасних суспільних науках існують різні визначення громадянського суспільства. Це пов'язано як з тим, що саме громадянське суспільство є складним і багатомірним явищем, так і з тим, що термін «громадянське суспільство» входить до інструментарію різних наук про суспільство, що накладає на його визначення свій відбиток. Умовно дослідників можна об'єднати за такими основними напрямками: філософське дослідження ідеї громадянського суспільства (В. Андрущенко, Р. Арон, А. Карась, Б. Констан, С. Кримський, Ю. Павленко та ін.); політолого–правові дослідження сутності громадянського суспільства, його структури, місця і ролі в політичній системі демократичного суспільства (І. Варзарь, Ю. Габермас, Ф. Гайек, В. Журавський, О. Кульчицький, О. Погорілко, А. Силенко, Дж. Сорос, В. Тацій, Ю. Шемшученко та ін.); загально–соціологічна структура громадянського суспільства (Л. Губерський, М. Михальченко, М. Мокляк, В. Пазенок, М. Шаповал та ін.); історичний досвід та особливості формування громадянського суспільства в Україні (В. Барков, А. Бичко, І. Бичко, С. Грабовський, Д. Донцов, М. Драгоманов, О. Забужко, Г. Зеленько, М. Костомаров, П. Кравченко, В. Лісовий, В. Литвин, Н. Черниш, В. Шевчук, Б. Ярош та ін.); інституціональні характеристики громадянського суспільства (Е. Берк, М. Вебер, Дж. Б. Елштайн, В. Кремень, М. Лукашевич, А. Пашук, Г. Філіпчук та ін.); ціннісні характеристики, освітні, загальнокультурні та моральні пріоритети громадянського суспільства (О. Бабкіна, Е. Бистрицький, В. Денисенко, Е. Макінтайр, І. Надольний, П. Ситник, М. Попович, Л. Шкляр та ін.); перспективи розвитку громадянського суспільства в контексті його взаємодії з державою (Л. Абалкін, В. Бабкін, С. Кириченко, Ф. Рудич, А. Селіванов, О. Скрипнюк, М. Ходаківський, С. Телешун та ін.).

Разом з тим, незважаючи на досить широкий пласт наукових публікацій, проблема формування громадянського суспільства в Україні залишається вивченою недостатньо повно. Проблема відносин «особистість – громадянське суспільство» потребує подальшого наукового розвитку.

Сучасна вітчизняна наука визначає громадянське суспільство як «асоціацію вільних громадян, що взаємодіють між собою виключно на ґрунті власних інтересів, правових норм та спільно погоджених чи вироблених регуляторів (компроміс тощо). Поняття «громадянське суспільство» характеризує цілісність суспільного життя стосовно політичних структур, передусім держави. Громадянське суспільство поєднує економічні, соціальні, культурні, духовні, рідинно–побутові відносини та інститути, а також передбачає певні свободи, права та обов'язки особистості як необхідні умови її ствердження та самореалізації в громадському житті» [1, с. 108].

Громадянське суспільство формується відповідними соціальними інститутами, головними серед яких є такі традиційні утворення, як сім'я, об'єднання за інтересами, церква, приватні чи колективні підприємства, профспілки, політичні партії, громадські організації, недержавні засоби